

Luftrumsmöte för brukare

Datum	2017-04-24
Tid	10:00-14:00
Plats	Olai Kyrkogata 35
Närvarande	Ann-Sofi Lorefält, Transportstyrelsen Eva Tingwall, Transportstyrelsen Lars-Eric Blad, Transportstyrelsen Susanne Westman, Transportstyrelsen Lovisa Granstrand, Transportstyrelsen Christopher Montecinos, Transportstyrelsen Ann-Christine Sporrang, Transportstyrelsen Helen Olsson, Transportstyrelsen Lennart Persson, AOPA Niklas Eriksson, Svenska Segelflygförbundet Gunilla Blank, LFV Katarina Royne, LFV Jan Borén, ACR Lars Rörick, ACR Sven-Olof Drejing, Försvarmakten Rolf Björkman, KSAK Jan-Olov Bergling, Svenska Flygbranschen Eva Ståhlemar, SAS Anders Lundahl, SAS DK Pontus Bengtsson, NUAC HB Sten Holst, AMC Erling Hansson, Kustbevakningen Josef Runbäck, SMHI Pelle Scherdin, SFF Pekka Havbrandt, Eskilstuna flygklubb

Inledning

Ann-Sofi Lorefält, chef sektionen för flygtrafiktjänst, Transportstyrelsen, hälsade alla välkomna till mötet.

Mötets syfte är att informera om kommande luftrumsförändringar samt att diskutera och konsultera hur detta kan påverka brukarna.

1 Presentation av deltagare

Deltagarna presenterade sig.

2 Föregående protokoll och dagens agenda

Föregående protokoll godkändes och lades till handlingarna. Dagens agenda presenterades.

2.1 Kvarstående frågor från förra mötet

Undantag för konvertering

Detta finns nu publicerat i AIP enligt bifogad länk i bildspelet.

Hur ska feedback angående procedurer fångas upp och tas omhand?

Om en luftrumsanvändare har synpunkter eller frågor om en procedur bör denne i första hand vända sig till flygplatsen då det är flygplatsen som äger procedurerna och också är ansvarig för vilken typ av procedurer som tillhandahålls.

Om behovet är en förändring av en procedur eller ytterligare en typ av procedur ska detta framföras till flygplatsen som i sin tur får bestämma om man vill tillmötesgå dem som flyger på sin flygplats. Det är flygplatsen, ATS:et och de som flyger där som bäst vet vilken typ av flygprocedur de har behov av.

I andra hand ska de som flyger vända sig till Transportstyrelsen eftersom det är vi som godkänner publiceringen av procedurerna och vi har fyra olika godkända leverantörer av flygprocedurkonstruktion.

Vem är ansvarig för att garantera allas tillgänglighet i luftrummet?

Transportstyrelsen tar alla typer av verksamhet i beaktande innan ett beslut tas. I övrigt fattas beslut enligt befintliga regler och med hänsyn till de transportpolitiska målen.

Luftrummet är till för alla men då det finns motstridiga intressen så blir det ofta en kompromiss för att tillgodose allas önskemål i största möjliga omfattning.

Vem ansvarar för flygplatsers tillgänglighet?

Luffartslagens bestämmelser om flygplatser, 6 kap., innehåller inga generellt tillämpliga regler kring skyldigheten att hålla flygplatser öppna och tillgängliga.

Enligt *TSFS 2016:34 Transportstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om flygtrafikledningstjänst (ATS)* ska flygtrafikledningstjänst utövas under den öppethållningstid som har publicerats för respektive flygtrafikledningsenhet samt

1. Från 15 min före ett luftfartygs ankomst till 5 minuter efter landning, och
2. från 15 min före ett luftfartygs avgång till 15 minuter efter start.

3 Information från Transportstyrelsen

3.1 Transportstyrelsens uppgift och syftet med mötet

Transportstyrelsens uppgift

- Vi är regeringens verktyg för genomförande av sin politik
- Vi ska bidra till att de transportpolitiska målen uppfylls

"...säkerställa en samhällsekonomiskt effektiv och långsiktigt hållbar transportförsörjning för medborgarna och näringslivet i hela landet."

Funktionsmål

- Tillgänglighet

Hänsynsmål

- Säkerhet
- Miljö
- Hälsa

1 § Transportstyrelsen har till huvuduppgift att svara för regelgivning, tillståndsprövning och tillsyn inom transportområdet.

Transportstyrelsen ska verka för att de transportpolitiska målen uppnås. Verksamheten ska särskilt inriktas på att bidra till ett internationellt konkurrenskraftigt, miljöanpassat och säkert transportsystem. Förordning (2010:182).

Syfte med luftrumsmöte för brukare

KOMMISSIONENS FÖRORDNING (EG) nr 2150/2005 av den 23 december 2005 om gemensamma regler för en flexibel användning av luftrummet (FUA-förordningen)

Artikel 4

Nivån för strategisk luftrumsplanering (nivå 1)

1. Medlemsstaterna skall utföra följande uppgifter:

....,

b) regelbundet se över användarnas behov,

3.2 Förändringar

Transportstyrelsen har en ny vikarierande GD from 19 januari 2017 – Jonas Bjelfvenstam, tidigare GD för VTI.

Vi omorganiserar inom Infrastrukturenheten och kommer from 1 maj vara fyra sektionen istället för tre:

Sektionen för sjötrafik - chef Andreas Holmgren

Sektionen för luftrum och flygplatser - tillförordnad chef Jörgen Andersson

Sektionen för luftfartsskydd - chef Jessica Henriksson

Sektionen för flygtrafiktjänster - chef Ann-Sofi Lorefält

3.3 Avslutade regelprojekt

- Ändring till TSFS 2016:18 om CNS, övergångsbestämmelse som anger att tidigare godkännanden till 2 och 3 kap. fortsatt är giltiga.
- Ändring till TSFS 2016:34 om ATS, 8 paragrafer avseende utövande av ATS för militär luftfart justeras.

3.4 Pågående regelprojekt

- Föreskrifter om UAS. Har varit på remiss och kommer att remitteras på nytt.
- Föreskrifter om Flygvädertjänst (MET) uppdateras, klart tidigast september 2017.
- Ändring till TSFS 2016:34 om ATS, avser minskad separation till upprättad sektor inom CTR avsedd för UAS, klart till årsskiftet.

3.5 Planerade regelprojekt

- Föreskrifter om Utnämning av ATS-leverantörer (TSFS 2011:72) uppdateras, klart okt 2017.
- Föreskrifter om Trafikregler för luftfart (TSFS 2014:71) uppdateras, klart okt 2017.
- TSFS 2015:1 Luftrum och flygprocedurer. Planerar att starta Q3 2017.

3.6 Behov av nationella föreskrifter

- TSFS 2014:71 Trafikregler, uppdatering av SERA förordningen.
- TSFS 2013:46 Fraseologi, uppdatering bl.a. pga. SERA förordningen.

3.7 Europeiska trafikregler för luftfart

Det är upp till leverantören och flygplatsen att bedöma vilken servicenivå man vill tillhandahålla flygoperatörerna.

- NPA 2016-13 Air Space Design. Inga stora skillnader mot hur vi jobbar idag.
- EASA-Drones skulle ha kommit ut Q1 2017 men har försenats då det är oenigheter mellan olika länder.

Frågor:

Gör man skillnad på drönare och modellflyg? **PS SFF**

MON I grunden görs ingen skillnad på drönare och modellflyg, däremot ges modellflygorganisationer/klubbar möjlighet att få ett godkännande från myndigheten för sina modellflygområden där flygning då kan genomföras enligt lokala regler.

Det finns inget internationellt regelverk som godkänner flygprocedurkonstruktörer. **LP AOPA**

SW Eftersom det inte finns något internationellt regelverk som anger vilka krav som ska uppfyllas, så kan inte Sverige bara godkänna en organisation rakt av bara för att den redan är godkänd i ett annat land. Vi vet ju inte vilka krav det landet ställt innan de gav sitt godkännande.

Problem med fyra olika procedurer. Kan TS styra upp detta? **AL SAS DK**

SW SAS har problem med att deras FMS inte knyter automatiskt vid övergång från ATS-flygväg till STAR. TS ska införa det som en punkt i kommande ändring till Airspace policy att SID/STAR bör ansluta till ATS-flygvägsystemet.

APV procedurer, backup, flygsäkerhetshöjande...detta tar större plats i kontrollerat luftrum vilket försämrar för ex. SFF. Det bör skrivas till att hänsyn bör tas till alla brukare. Exempelvis som en kil istället för jämntjockt

PS SFF

ASL understryker att TS ser behovet men att det tar tid.

Sundsvall har nu en holding i okontrollerad luft vilket inte är ok? **ES SAS**

Önskar att TS tar ett större ansvar i denna fråga då flygplatserna brister i kunskap vg detta. **AL SAS**

SW Informerade om att tidigare har man i Sverige inte tänkt så vid procedurkonstruktion, att alla procedurer ska inrymmas i kontrollerat luftrum. Transportstyrelsen avser att rätta upp detta så att alla procedurer som i fortsättningen godkänns ska inrymmas i kontrollerat luftrum eller inom TIZ/TIA.

4 Planerade militära övningar

Sven-Olof Drejing från Försvarmakten, höll en presentation om kommande militära övningar under 2017.

4.1 ACE (Arctic Challenge exercise)17, v.721-722, 22 maj – 1 juni, dagtid måndag-fredag.

Övningen pågår i norra delen av Sverige. Sverige, Norge och Finland deltar där Finland även är planeringsansvarig. ACE17 är en flaggövning, vilket innebär att den inbegriper avancerad form av teknik och är framåtdrivande samt bedrivs med skarp ammunition. För att genomföra detta krävs stora luftrumsvolymer och skjutområden. För flygsäkerheten krävs att man håller annan trafik borta och eventuella avbrott i övningarna är förenat med stora kostnader och förlorad övningstid. Övningen genomförs dagtid och under så kallade momenttider som är 7:00-9:00 UTC och 11:30-14:30 UTC. Deltagande flygplan är baserade på Kallax, Rovaniemi och Bodö. Utöver stridflygplan ingår även radarövervakande flygplan (AWACS, ASC-890) och lufttankningsflygplan. Flygplatserna som får stor påverkan är Kiruna, Gällivare, Pajala, Arvidsjaur och Vidsel. Under kortare tider kommer start/landning inte att kunna tillåtas.

4.2 NOCO (Northern Coast), 8-21 september H24

En NATO övning i grunden där olika länder byts om att ansvara för övningen. Under denna övning kommer mycket av verksamheten att ske på låg höjd, även med större flygplan. Målbogsering kommer att ske med basering Kalmar. Denna övning går sen över i Aurora 17.

4.3 FMÖ 17 (Aurora 17), 18-27 september.

Övningen startar logistiskt redan tidigare än den 18 september samtidigt som övning NOCO pågår. Övningen kommer att ha stor påverkan på det civila flyget då det är en stor övning där hela Försvarsmakten övar tillsammans. Alla stridkrafter medverkar och det är den största övningen på länge. Ca. 20 000 personer deltar och det som övas är ett strategiskt angrepp på Sverige.

Syftet med övningen är att Försvarsmakten ska öka sin operativa förmåga och försvara Sverige i Sverige, något som inte har gjorts på 23 år.

Även andra nationer är inbjudna att delta. Flertalet förband har UAV/RPAS vilket ställer höga krav på Sverige.

För kartor och detaljer se PowerPoint-presentation FMÖ17. Flygplatser som definitivt berörs är Arlanda, Bromma, Eskilstuna, Skavsta, Kungsängen, Visby, Kronoberg, Kalmar och Ronneby.

Arlanda, Bromma, Skavsta och Norrköping/Kungsängen kommer få stor påverkan, trafiken kan kraftigt begränsas eller stoppas tidvis. Gotland kommer att täckas av restriktionsområde och det kommer att upprättas tillfälliga restriktionsområden sydväst om Arlanda.

Samhällsviktiga flygningar omhändertas separat och skall undantas från restriktioner.

I slutfasen av Aurora 17 kommer det att vara omfattande övning i området kring Oxelösund vilket får komma få stor påverkan på Skavsta och Norrköping/Kungsängen.

Frågor

När kommer övning Aurora att publiceras? **ES SAS**

ET Den kommer att publiceras den 3 augusti.

5 Luftrumsförändringar

5.1 Förändringar en route – NUAC

Pontus Bengtsson, NUAC presenterade kommande förändringar.

NEFRA AIRAC 25 maj 2017

Nya router genom Finland/Ryssland mot Indien enligt PowerPoint (TS Brukarmöte 160927 Luftrumsförändringar FL95+).

AIRAC 25 maj 2017

- NDB tas bort ur ENR 4.1

AIRAC 9 november 2017

- ETONS ersätter STORUMAN VOR/DME SUM
- ERNOV ersätter SVEDA VOR SVD som nedmonteras
- TIDVU ersätter ALMA VOR ALM som nedmonteras
- TOVRI ersätter NORTEL VOR/DME NTL som nedmonteras

Övrigt

FRA i Norge, förväntas komma igång maj/juni 2017.

5.2 Terminal-luftrum

Katarina Royne, LFFV, presenterade luftrumsförändringar.

- Översyn av Luleå/Vidsel TMA.
- Skövde behov av större TIA/TIZ
- Svea översyn av TIA/TIZ
- Gällivare behov av större TIA/TIZ
- Säve ATZ, nytt luftrum
- Översyn av Borlänge TMA
- Malmö TMA förändras och nya SID/STAR till Sturup kommer.
- Hagshult TMA utökas öster ut.
- Luftrummet runt Svea och Borlänge kommer att förändras, viss utökning kommer att göras, arbetet har inte påbörjats än.

Översyn av SID/STAR och procedurer vid 6 av Swedavias flygplatser, planerad under 2017.

Översyn av procedurer + RNAV SID/STAR vid Skavsta flygplats

Lower Airspace Optimization, LAO, Stockholm TMA

Övrigt;

Utbildning APV för flygplatser

Ansökan om förnyat godkännande för utformning av luftrum och procedurer

RNP APCH till icke-instrumentbana

Nytt from nästa Luftrumsmöte Brukare är att denna del, Terminal-Luftrum presenteras av TS då det finns flera aktörer.

Frågor:

Hur lång tid kommer förändringen av Sturup luftrum att ta? **PB NUAC ASL** Vad TS behöver för att kunna göra ett bra jobb finns bra beskrivet på TS externa webb. Just nu har vi många frågor vilket utmynnar i kompletteringar. I slutändan tar TS beslut på inkommet underlag och brister då underlaget så kan det bli avslag och ärendet drar ut på tiden. Det är viktigt att den som söker tar sitt ansvar helst om man använder ombud.

SW Transportstyrelsen kan tyvärr inte ge något besked om när ett godkännande för luftrumsförändringarna på Sturup kommer att kunna ges. Detta pga. av hög arbetsbelastning.

6 Information från flygbolag och intresseorganisationer samt aktuella frågor

7 Övrigt

Frågor:

Hur ser TS på att det är så mycket verksamhet på Säve? **AL SAS ASL** svarar att TS har dialog med Säve om framtiden och att det i nuläget finns två förslag.

RTC skapade flera frågor, exempelvis att det bör finnas två centraler igång samtidigt för redundansens skull.

ASL svarar att vi kommer att bjuda in till ett RTC seminarium i år.

8 Nästa möte

18 oktober 2017 i Norrköping.

9 Avslutning

Ann-Sofi Lorefält, Transportstyrelsen, tackade för ett bra möte.

Vid protokollet

Helen Olsson